

УДК 323.2(327)

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2024.55.46>

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «МІЖСЕКТОРАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ» В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СВІТОВИХ І ВІТЧИЗНЯНИХ РЕАЛІЙ

Олександр Назарчук

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
філософський факультет, кафедра політології
вул. Володимирська, 60, 01033, м. Київ, Україна*

У статті проаналізовано різні підходи до визначення поняття «міжсекторальна взаємодія» та обґрунтовано доцільність застосування цього терміну для опису партнерських відносин інститутів державної влади, бізнесу та громадянського суспільства. Конкретизується сутність цього поняття, складності визначення і сучасні особливості дефініції.

Розглянуто основні наукові дискусії щодо розмежування секторів суспільства, які виникають внаслідок їх тісного взаємозв'язку. Проаналізовано поняття «соціальне партнерство», «міжсекторальна співпраця», що застосовуються як синонімічні, виявлено їхні слабкі сторони.

Вказано на необхідність розглядати міжсекторальну взаємодію в контексті сучасного розуміння поділу влади і розвитку демократичних процесів, що оптимізують соціальне управління та підвищують ефективність системи суспільства. Визначено роль та переваги кожного сектору, а також їх слабкі сторони. Так, державна сфера покликана здійснювати координацію спільних проєктів, комерційна – забезпечувати матеріальні ресурси, громадська – виступати ініціатором та контролером реалізації. При цьому жоден із секторів не може домінувати, оскільки це створює потенціал до зловживань.

Визначено специфіку міжсекторальної взаємодії на пострадянському просторі, зокрема асиметричність, напруженість у відносинах, що дає підстави для обґрунтування необхідності в аналізованому концепті підкреслити ймовірність неконструктивних методів. Крім того, з'ясовано особливості співпраці секторів суспільства в умовах повномасштабного вторгнення, що має неформальний та неінституціоналізований характер.

Сформульовано основні параметри міжсекторальної взаємодії, зокрема збалансованість всіх секторів суспільства, рівноправність, відкрита комунікація, довіра партнерів один до одного, інституціоналізація співпраці, що у підсумку дало змогу сформулювати авторське визначення.

Ключові слова: міжсекторальна взаємодія, громадянське суспільство, неурядовий сектор, громадські організації, соціальне партнерство, поділ влади.

Реалії сучасного суспільства зумовлюють нові підходи до поділу влади. У демократичному суспільстві цей принцип реалізується його різними секторами: державними інститутами, економікою, громадянським суспільством, медіа, органами місцевого самоврядування. Водночас, політична влада як і раніше є моноцентричною. Тому її реалізація залежить від злагоджених дій усіх секторів суспільства.

На попередніх історичних етапах різні суспільні сфери часто були антагоністами. Представники державних інституцій прагнули до монополізації влади, вороже ставились до критики, гальмували зміни, що об'єктивно назріли. Це, як правило, призводило до соціальних конфліктів, дестабілізації політичної системи, від чого, вочевидь, втрати несли і політична, і економічна, і соціальна сфери. Тому відбувалась трансформація уявлень про роль громадських та економічних інститутів в управлінні у напрямку встановлення

балансу інтересів, компромісу між різноманітними потребами задля ефективного функціонування системи загалом.

На жаль, без належної інституціоналізації взаємодії та стійких правил, визнаних всіма членами суспільства, баланс інтересів є доволі нестійким і, стикаючись з новими викликами, рівновага може бути зруйнована. Саме тому проблема звернення до теоретичних засад міжсекторальної взаємодії не втрачає своєї актуальності в сучасному світі в умовах глобальних небезпек, особливо в Україні, де демократична трансформація загалом та формування партнерських відносин по лінії держава-суспільство-бізнес ще не завершилась.

Попри тривалу розробку проблеми міжсекторальної взаємодії у міждисциплінарній площині як класиками [1-2], так і сучасними вітчизняними дослідниками [3-5], які розкривають механізми реалізації у ході співпраці цілей сталого розвитку суспільства, актуальним лишаються наступні питання: специфіка секторів суспільства у сучасному світі і її вплив на визначення поняття їх взаємодії; межі взаємопроникнення та автономії кожного сектора; їх можливості та виклики. Також варто вказати на концентрацію уваги дослідників на конкретних рівнях (міжнародний, місцевий) або певній галузі (соціальна допомога, захист довкілля, охорона здоров'я тощо) на шкоду загальнотеоретичному зрізу проблематики.

Отже *метою* дослідження є концептуалізація поняття «міжсекторальна взаємодія» в контексті сучасних світових тенденцій.

Методологічною базою даного дослідження є аналіз наукових джерел та виокремлення загальних рис й особливостей, притаманних сучасному етапу розвитку суспільства, а також трансформаційним країнам. Для визначення ролі кожного сектору доцільним видається системний підхід у розумінні взаємозалежності підсистем суспільства, тяжіння системи до балансу, а також синергетична спрямованість у розумінні об'єктивної зумовленості та самовідтворення тристоронніх відносин з метою забезпечення демократичних суспільних потреб та подолання криз.

Насамперед, для вирішення поставленої мети, окреслимо, про які сектори йдеться у дослідженні. Поняття «третій сектор» зазвичай застосовується для позначення інститутів громадянського суспільства, які функціонують як автономна сфера від держави та бізнесу.

Проте, є дослідження, які економічні інститути також відносять до громадської сфери. Наприклад, на думку Д. Лейна, громадянське суспільство – це «простір між індивідом і державою, ринкова економіка, набір цінностей та норм», оскільки все перераховане є засадничими передумовами свободи і демократії [2, с. 37].

Однак, вважаємо за необхідне відокремити сферу бізнесу від громадських інститутів з огляду на різні пріоритети в інтересах бізнесу і громадськості. Безумовно, концепція соціально відповідального бізнесу вказує, що не лише прибуток є цінністю економічного сектору, але поняття фінансової доцільності вкрай часто вступає у конфлікт з моральними настановами зеленої економіки, меценатства, соціального забезпечення тощо. Бізнес має змогу підтримати громадські ініціативи лише тоді, коли вони не призведуть до збитковості підприємства або галузі. Тож за критерієм інтересів економічний сектор виокремлюємо в окрему групу.

Також варто деякі зауваження зробити щодо визначення громадянського суспільства як сфери неполітичних відносин. Воно є правомірним лише тоді, коли говорити про те, що громадські інститути прямо не реалізують владу. Водночас, у сучасному суспільстві вони опосередковано, активно впливають на політичні процеси через громадську думку, дорадчу участь у процесах прийняття політичних рішень. Часто неурядові

організації є джерелом альтернативних поглядів на політику, інструментом зовнішнього контролю за діяльністю державних інституцій. Тобто коректніше говорити про такі властивості «третього» сектору як неприбутковість та недержавність, що відрізняє його від «першого» і «другого» секторів [6].

Маємо зазначити, що в документах ООН містяться конкретні критерії «третього» сектору. Це наявність організаційної структури (статут, напрями роботи, цілі тощо), приватний характер (автономність від держави), незалежність і відсутність відповідальності від держави або комерційних структур, неприбутковість, добровільність [7].

Попри умовне розмежування секторів суспільства за інтересами варто наголосити, що вони є частинами єдиної суспільної системи, а тому взаємозалежні й виконують кожна свої функції. Злагоджена і спрямована на спільні цілі діяльність усіх сфер суспільства позитивно впливає на суспільство загалом, що в свою чергу вигідно всім. Завдяки різним особливостям сектори мають і різний потенціал для змін. Так, держава володіє монополією на примус і забезпечує стабільність системи, бізнес має більші можливості для фінансування програм, а громадські організації здатні швидше та гнучкіше реагувати на запити суспільства, ліквідувати прогалини у державному регулюванні.

З огляду на значущість взаємодії секторів суспільства у світовій політичній практиці було напрацьовано низку інституційних механізмів, зокрема створення консультативних комітетів і рад при органах державної влади, участь у громадських слуханнях та робочих групах, громадська експертиза та моніторинг, петиції та інші інформаційні запити до органів державної влади тощо. Вони покликані забезпечити гармонійне поєднання переваг кожного сектору задля загального блага, що ґрунтується на принципах громадської ініціативи, соціальної відповідальності і партнерства, трансцендентності, автономності, запобігання корупції, комплексності. Такий характер взаємодії у науковій літературі визначається як міжсекторальна співпраця або соціальне партнерство.

Так, поширеним є розуміння міжсекторальної співпраці як сукупності формальних і неформальних методів та інструментів конструктивної взаємодії представників трьох сторін – держави, бізнес-структур, громадянського суспільства для вирішення широкого спектра завдань поточного і перспективного періодів [3, с. 62].

На жаль, досягти саме раціональної взаємодії і консенсусу у вирішенні всіх питань не завжди вдається. Не виключені зловживання і маніпулювання з боку громадських та комерційних структур, так само як від державних. За Дж. Кіном у демократичному суспільстві існують різні загрози міжсекторальної взаємодії, зокрема переслідування особистих інтересів, перешкодження процесу ухвалення рішень, відсутність зворотного зв'язку від владних інститутів, заохочення деструктивних дискусій тощо [1, с. 156].

Це особливо характерно для поставоритарних країн, де державний сектор був домінуючим у всьому. Радянська спадщина часто заважає конструктивному діалогу через слабкість громадських і комерційних структур, вороже ставлення до них з боку держави. За відсутності гарантій для конвенційної участі взаємодія може реалізуватись недемократичними методами. Тому пропонуємо уникати позитивної конотації у категоріально-понятійному апараті, застосовуючи більш нейтральний термін «взаємодія», а не «партнерство» або «співпраця».

Науковці дискутують щодо місця кожного сектору у процесі взаємодії. Історично політичні інститути поступово делегували частину своїх функцій внаслідок усвідомлення їх ефективності або ж під тиском громадськості. Відбувалось постійне зближення трьох секторів. Також традиційно держава розумілась як координатор та арбітр у соціальних програмах співробітництва. Натомість, громадянське суспільство часто бачать у ролі

посередника між владою та комерційним сектором, що забезпечує соціальне партнерство у формі благодійництва, соціального маркетингу, соціального спонсорства, соціальних інвестицій, соціальних мереж [8].

На сьогоднішній момент маємо підстави стверджувати, що в Україні партнерські відносини реалізуються за домінування громадського сектору. Завдяки швидкому реагуванню на кризові явища суспільства після початку гібридної війни на Сході України, та особливо з початком повномасштабного вторгнення, волонтерські й благодійні організації мають чи не найвищий рейтинг довіри та підтримки.

За результатами дослідження Центру Разумкова у січні 2024 року рівень довіри до громадських інститутів значно перевищує підтримку державних структур. Так, баланс довіри (різниця між респондентами, що довіряють і не довіряють) до громадських організацій складає 25,9, добровольчих батальйонів – 76,2, волонтерських організацій – 65, тоді як у Президента – 36,1, а в інших вищих органів влади цей показник від’ємний [9].

Суспільство згуртувалось навколо ідеї перемоги України над ворогом. Проте, такий тип взаємодії склався ситуативно і потребує інституціоналізації для збереження соціального капіталу та балансу. Отже, підкреслимо, що міжсекторальна взаємодія має передбачати усталені механізми впливу один на одного, репрезентації інтересів, стримувань та противаг.

Варто звернути увагу на поживлення фандрейзингової діяльності, заснованої на міжсекторальній взаємодії. Держава активно інформує громадський сектор про можливість таких програм. Наприклад, 9% бюджету програми «Креативна Європа» припадає саме на розділ «Міжсекторальна співпраця». В її межах планується проведення аналізу спільних викликів та можливостей для секторів, конкурси для підтримки медіа через популяризацію ідей медіаграмотності, плюралізму та свободи слова. Залучені у ході проведення конкурсу кошти планують спрямовувати на поширення знань про програму та підтримку розповсюдження результатів, інноваційних підходів до створення контенту, якісної журналістики, свободи ЗМІ та плюралізму [10]. Це свідчить про просування ідеї системності та відкритості співпраці секторів суспільства.

Таким чином, узагальнивши всі уточнення, можемо дати визначення міжсекторальної взаємодії як комплексу заходів системного та інституціоналізованого характеру, здійснюваних завдяки спільним зусиллям державного, комерційного та громадського секторів, заснованих на принципах рівноправності, відкритості, прозорості, довіри, з метою забезпечення стабільності системи суспільства та реалізації загальних цілей розвитку людства.

Отже, концепт «міжсекторальна взаємодія» базується на усвідомленні об’єктивної потреби співпраці секторів суспільства для збереження його стабільності. Новітні парадигми західноєвропейських країн заклали основи для розуміння співпраці держави, бізнесу і суспільства як аксіом, яка призводить до ефективнішого досягнення загальних цілей суспільного розвитку. Характер міжсекторальної взаємодії змінювався у ході історичного розвитку, зокрема і внаслідок кризових явищ. Тому переосмислення сутності міжсекторальної співпраці у сучасних умовах актуальне в контексті глобальних безпекових викликів. Адже однакові цінності, злагоджені дії та мобілізація ресурсів усіх секторів сприятиме вирішенню суспільних суперечностей, подоланню наслідків кризи.

Водночас, варто зробити акцент на рівноправному партнерстві секторів суспільства і відсутності домінування одного з них. Саме цей принцип є основою реалізації завдання балансу та децентралізації влади, коли взаємодія може розглядатись крізь призму стримувань і противаг. Без цього партнерство може перерости у конкуренцію та зловживання.

Важливою властивістю співпраці на сучасному етапі є його трансцендентність, що означає прозорість і зрозумілість усіх процесів взаємодії для громадськості. Відсутність прихованої інформації дає стимул для формування соціального капіталу, що забезпечує системний і комплексний характер партнерства.

Особливого значення тристороннє партнерство набуває за наявності його інституціоналізованих механізмів, які визнаються всіма сторонами і соціальними групами. Вони є гарантією того, що співпраця не переросте у неконвенційні конфлікти, не залежатиме від конкретних лідерів та персоналій.

Нарешті, пострадянські держави ще не повною мірою використовують потенціал співробітництва, подекуди зберігаючи авторитарну ворожнечу або реалізуючи формальні (показові) механізми партнерства. Тому у вітчизняних реаліях варто застосовувати поняття «міжсекторальної взаємодії», а не «партнерства», оскільки співпраця не завжди є відкритою та конструктивною.

В Україні, попри ухвалені офіційні та грантові стратегії розвитку міжсекторальної взаємодії, співпраця лише розвивається, не реалізуючи повною мірою окреслені принципи, а отже, і не цілком розкривши можливості партнерства. Воєнна агресія на території нашої держави стала одночасно і викликом, і можливістю для подальшого розвитку міжсекторальної співпраці, оскільки зміцнила довіру до громадянського суспільства та його інститутів, консолідувала більшість елементів суспільства навколо спільних цілей.

Список використаної літератури

1. Кін Дж. Громадянське суспільство: старі образи, нове бачення; пер. з англ. О. Гриценко. К.: К.І.С., 2000. 191 с.
2. Лейн Д. Громадянське суспільство у старих і нових державах-членах ЄС. Ідеологія, інституції та просування демократії. Соціологія: теорія, методи, маркетинг: науково-теоретичний часопис. К., 2011. № 2. С. 37-58.
3. Заяць, Т., & Краєвська, Г. Intersectoral Cooperation in the Context of Social Development of Territorial Communities of Ukraine. *Demography and Social Economy*, 2024. 55(1), С. 59–77. <https://doi.org/10.15407/dse2024.01.059>
4. Теперік Д., Покальчук О., Люк К., Загородський А., Вартовник І. Міжсекторальна співпраця: уроки на шляху до стійкого суспільства. Міжнародний центр оборони та безпеки. Таллінн, 2023. URL: https://drive.google.com/file/d/1w2SynsUREgp3VWSuOrOnfRm6YQWS-f_T/view
5. Шинкарьов А. М. Міжсекторальне партнерство органів управління та децентралізація влади в Україні. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2018. №2. С. 94-101. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/2/mizhsektoralne-partnerstvo-organiv-upravlinnya-ta-decentralizaciya-vladi-v-ukraini.pdf>
6. Газуда Л. М., Слюсаренко В. Є. Громадські організації як «третій сектор» економіки. Науковий вісник Ужгородського університету. 2011. Серія Економіка. Випуск 2 (32). 77–84 URL: <http://surl.li/jhslp>
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2007, № 49. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16?find=1&ext=%D1%81%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80#w1_1
8. Котенко Н. В., Карпенко С. Г. Неурядові організації: поняття, види та джерела фінансування в умовах сталого розвитку. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 3. 2014. С. 71-81.
9. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади. Довіра до соціальних інститутів, політиків, посадовців та громадських діячів (січень 2024р.). Разумков центр. 7 лютого 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka>

gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-institutiv-politykiv-posadovtsiv-ta-gromadskykh-diiachiv-sichen-2024r

10. Міжсекторальна співпраця. Про програму. Креативна Європа Україна. URL: <https://creativeeurope.in.ua/programs/categories/4>

DEFINING THE CONCEPT OF "INTERSECTORAL INTERACTION" IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY GLOBAL AND DOMESTIC REALITIES

Oleksandr Nazarchuk

*Taras Shevchenko Kyiv National University,
Faculty of Philosophy, Department of Political science
Volodymyrska str., 60, 01033, Kyiv, Ukraine*

The article analyzes various approaches to the definition of the concept of "intersectoral interaction" and substantiates the feasibility of using this term to describe partnership relations of institutions of state power, business, and civil society. The essence of this concept, the complexity of the definition and the modern features of the definition are specified.

The main scientific debates regarding the demarcation of sectors of society arising as a result of their close interrelationship are considered. The concepts of "social partnership", "intersectoral cooperation", which are used synonymously, were analyzed, and their weaknesses were identified.

It is pointed out the need to consider intersectoral interaction in the context of the modern understanding of the separation of powers and the development of democratic processes that optimize social management and increase the efficiency of the society's system. The role and advantages of each sector, as well as their weaknesses, are defined. Thus, the state sphere is called upon to coordinate joint projects, the commercial sphere – to provide material resources, the public sphere – to act as an initiator and controller of implementation. At the same time, none of the sectors can dominate, as this creates the potential for abuse.

The specificity of intersectoral interaction in the post-Soviet space is emphasized, in particular, asymmetry, tension in relations, which gives grounds for justifying the need to emphasize the probability of non-constructive methods in the analyzed concept. In addition, the peculiarities of the cooperation of sectors of society in the conditions of a full-scale invasion, which has an informal and non-institutionalized character, are determined.

The main parameters of intersectoral interaction were formulated, in particular, the balance of all sectors of society, equality, open communication, trust of partners in each other, institutionalization of cooperation, which ultimately made it possible to formulate the author's definition.

Key words: intersectoral interaction, civil society, non-governmental sector, public organizations, social partnership, division of power.